

Naftalina per a la sexualitat

Col·lectiu **Baubo** (Rosa Sanchis Caudet i Enric Senabre Carbonell) València

RESUM

L'educació afectiva i sexual que es dona des de les institucions sanitàries, escolars i també la família, parteix de la base que amb informació es poden previndre les conductes de risc adolescents. L'objectiu hauria de ser però, el desenvolupament d'identitats complexes, allunyades d'estereotips discriminadors, afavoridores d'una igualtat real i implicades amb el desenvolupament d'habilitats i actituds saludables.

Anem de visita al centre de salut. És una activitat que ens agrada fer perquè així mostrem a l'alumnat el lloc i les persones a què haurien d'acudir en cas de trobar-se en situació compromesa. Quan hi arribem, ens rep la llevadora, que és l'encarregada de l'educació sexual als centres d'atenció primària. Tot és molt agradable, una política de portes obertes, absoluta confidencialitat en les consultes, servei públic. Després ve la xarrada i és ací on comença el bombardeig conceptual; virus, anticossos, retrovirals, percentatges de contagi, pràctiques de risc, d'alt risc, de poc risc... tot per acabar conclouent que millor fer-ho sempre amb condó i així ens estalviem qualsevol possibilitat de contraure una malaltia. Increïble! Tant d'esforç d'educar la personalitat de l'alumnat i la seua capacitat de decisió per acabar amb una solució salomònica? Inútil! Perquè les relacions personals en general, i les sexuals en particular, no es mantenen quasi mai en contextos esterilitzats i no són ni molt menys immunes a les pors, a les inseguretats, a les expectatives... als factors socials i culturals que són els que provoquen les anomenades pràctiques de risc.

La setmana següent fem una visita al Col·lectiu Lambda de lesbianes, gais, transsexuals i bisexuals de València. Hi arribem i dues xiques simpatiquíssimes ens reben en un pis del centre històric de la ciutat. La xarrada comença i sorgeixen conceptes i matisacions estranyes:

no és el mateix l'orientació sexual que la identitat, un transsexual no és un travesti, el sexe no és el gènere, al llarg de la història n'hi ha hagut molts i moltes homosexuals, les persones que odien els homosexuals són homòfobes... però al final de les explicacions, un alumne s'atreveix a preguntar: *Però les lesbianes, què fan al llit? Qui posa què dins de qui?*

La tercera escena és al bar de l'institut entre el professorat. Un company que dona classe a l'ESO vol introduir l'educació sexual a les seues tutories, però confessa que té por perquè desconeix la fisiologia humana i les malalties de transmissió sexual ja que no és de ciències. Un altre tutor, després de comentar que els seus alumnes estan "eixits", ens demana informació perquè pretén també donar-los unes quantes classes d'anticonceptius; però la seua por és als pares, no siga cosa que els joves vagen a casa dient que el profe els ha animat a tenir relacions sexuals.

La realitat que s'amaga darrere d'aquestes tres escenes ens mostra un interès generalitzat per l'educació afectiva i sexual, l'existència d'iniciatives voluntaristes i benintencionades per portar-la a la pràctica i la premissa que amb informació previndrem conductes de risc innecessàries. Però també ens posa sobre la taula un greu problema: la inexistència d'una proposta articulada, des de les instàncies oficials, per generalitzar una educació sexual i afectiva que tinga en compte el desenvolupament d'identitats complexes, allunyades d'estereotips discriminadors, afavoridores d'una igualtat real i implicades amb el desenvolupament d'habilitats i actituds saludables.

Per aquest motiu el que ens trobem és, d'una banda, que cadascú fa la guerra pel seu compte a través d'un voluntarisme digne d'admiració, però amb poques possibilitats de coordinar esforços i poca repercussió pràctica, com les dades s'entesten a confirmar. Per l'altra, hi són cada vegada més freqüents els missatges alarmistes sobre la sexualitat i la joventut, que més bé aconsegueixen desmoralitzar els qui hi fan alguna cosa i donar la raó als catastrofistes que només veuen adolescents individualistes, irresponsables, irrespectuosos... desagraïts de la llibertat i de la informació que els proporcionem els adults d'ara, que som tan

“guais”: *Si ells hagueren rebut l'educació que vam tenir nosaltres!* sentim comentar a alguns.

Per tot el que acabem de dir, ens agradaria exposar a través d'aquest article un seguit de suggeriments que parteixen de les moltes lectures, de les nombroses discussions i de la nostra experiència a l'aula al llarg de més d'una dècada amb alumnes d'ESO i de Batxillerat.

1. En primer lloc, cal dir que les bases del treball que proposem estan fetes de **procediments i d'actituds** i, en un percentatge molt reduït, de continguts. Eduquem habilitats i intentem desenvolupar i/o millorar les competències socials, relacionals, dels alumnes perquè pensem que és la millor manera d'augmentar l'autoestima positiva, la capacitat d'empatitzar amb l'altre i la promoció d'actituds d'obertura a altres maneres d'entendre la sexualitat. No es tracta doncs, de transmetre coneixements, la informació és generalment al seu abast, sinó d'un procés molt més complex i difícil, perquè es tracta d'una educació moral que passa per convertir la classe en un espai ètic, tan virtual i tan real alhora, on puguen crear el simulacre de les diferents perspectives de la realitat amb els seus protagonistes, que són ells mateixos, dramatitzant, practicant com si foren contextos de vida les que després seran situacions reals a què s'hauran d'enfrontar.

En contrast amb el que pensem que s'hauria de fer, és digna de menció l'obcecació de molts educadors a transmetre coneixements. Les dades d'incidència de la Sida, la llista dels mètodes anticonceptius i tot de conceptes de salut sexual i reproductiva –com si fóra aquest el principal objectiu de la sexualitat–, són continguts imprescindibles en qualsevol xarrada d'educació sexual als col·legis. Sembla que tinguem por, que ens sàpiga a poc qualsevol ensenyament que no transmeta continguts conceptuals objectivables i avaluables. Cap altra cultura del món ha creat un cos de coneixements estable i transmissible com el nostre, ni una institució formal dedicada exclusivament a la seua transmissió; potser per aquí ens ve l'obsessió, tal vegada siga un defecte d'origen, de concepció del saber, de visió del món.

Per això l'educació afectiva i sexual ha estat fora del currículum fins fa ben poc, per això ha entrat a formar-ne part des d'una concepció científicista i tècnica (a les àrees de ciències naturals o des de les instàncies mèdiques), que intenta allunyar-se de les versions moralistes anteriors adoptant ara el posat de superioritat de l'objectivisme científic. Foucault va denunciar aquesta actitud de superioritat científicista als seus escrits, desvetllant que es tractava d'una nova forma de dominar els individus a través dels dispositius medicosanitaris.

Perquè, siguem realistes. De què li serveix a un adolescent un preservatiu a la butxaca? Tots saben que és la millor manera de previndre malalties i la més adequada per a evitar embarassos en les relacions esporàdiques. Però, es tenen les habilitats socials necessàries per a negociar-ne l'ús? Primer de tot està portar-lo damunt, que no es poca cosa. Per a una xica, dur un condó a la bossa passa per assumir que està *disponible*. Un xic, en canvi, presumirà de portar-ne sempre a la cartera. En segon lloc, n'hi ha les pors interiors. Les consultes que fan els joves barons als telèfons d'atenció sexual estan plenes d'allò que es diu "ansietat d'execució", és a dir, la preocupació per aconseguir, a tota costa, a costa de renunciar a altres plaers, a costa de no preocupar-se pel plaer de l'altre: *I si se'm talla l'erecció quan em pose el condó? I si no m'agrada amb el preservatiu i faig fallida?* En tercer lloc, n'hi ha les xiques i les pors de ser *la fàcil* o *l'experimentada* si sap què li agrada i li ho diu al xic, o la falta d'habilitats per a dir, amb estima, que el preservatiu se l'ha de posar malgrat la pressió, de vegades molt forta: *els meus amics ho fan sense condó, tu per què no?; és que no m'estimes prou, si m'estimares ho faríem sense; jo no he deixat mai a cap xica prenyada; no confies amb mi; només la punteta...* Finalment, i no per acabar ja que el tema és interminable, n'hi ha tot un seguit d'idees estereotipades sobre la masculinitat i la feminitat: que el baró ha de portar el control i la iniciativa de les relacions sexuals, que els homes estan molt necessitats sexualment i els resulta difícil controlar-se, que està justificat que un baró use la coherció quan la dona *l'ha provocat*, que una xica perd el dret a dir no passats determinats límits, que un *no* vol dir *sí*, o que la imposició d'un

baró sobre una dona que diu *no* augmenta el seu valor com a home i el contrari, que quan una xica rebutja un xic, aquest es desvaloritza. Evidentment, totes aquestes qüestions no se solucionen amb una xarrada on es dóna la llista d'anticonceptius, ni tampoc amb una màquina expenedora de condons a l'institut o a la discoteca. Ni amb un condó a la butxaca. Perquè no estem ensenyant continguts, sinó qüestionant identitats, maneres de ser un home o una dona "de debò" de vegades tan assumits per la tradició que esdevenen autèntics manaments per als adolescents, a falta de models més actuals i més oberts.

2. La segona puntualització que volem fer és que **eduquem persones, íntegra i globalment**, i per això no podem pretendre fer bricolatge educatiu, separant els aspectes com si foren independents, deslligant el perill del plaer, separant els riscos sexuals dels emocionals, oblidant que volem aportar autonomia i capacitat de decisió personal front a situacions variades i imprevisibles. La clau de tot aquest procés consisteix a adonar-nos que allò que volem fer és educar, no instruir, i per això no podem reparar les avaries sense atendre al funcionament general. No eduquem per solucionar problemes concrets, sinó per trobar la direcció adequada a les nostres necessitats. No podem pretendre donar solucions o marcar pautes, sinó formar perquè els propis subjectes troben les seues solucions. L'educació no és un remei, és una dinàmica que ha d'ensenyar a aprendre dels propis errors i ha de donar als joves les ferramentes necessàries per saber quina part del problema els correspon, de què en són responsables i com poden passar a l'acció, tot assumint el risc i el compromís amb un mateix i amb l'altre.

3. Perquè **la llibertat implica responsabilitat** i aquesta sols s'adquireix quan donem lloc a l'error, al risc i a la modificació. Castigar, ordenar, advertir... són mètodes còmodes que tranquil·litzen consciències, però tenen poca efectivitat quan volem formar persones que decideixen sobre les seues vides. Sempre és millor que siga l'alumnat mateix qui arribe a les seues conclusions que donar mítings o imposar visions que són oblidades en el moment mateix de travessar la porta de classe.

Però les mirades cap als adolescents, ja ho apuntàvem abans, no són massa positives. D'una banda n'hi ha la duresa amb què se'ls tracta quan cometen errors, que contrasta fortament amb la postura comprensiva cap als adults. N'hi ha tot un corrent d'opinió que sol sancionar els joves amb la frase *Ells s'ho han buscat: haver-ho pensat abans*, i que els critica per l'escassa responsabilitat en les pràctiques sexuals. Com si els adults no estiguessen ni en els estudis ni en les estadístiques sobre pràctiques de riscs, avortaments, contagis de sida, etc.! Però de l'altra banda, n'hi ha també els que consideren que **els joves estan ja de volta de tot**, que no necessiten cap ensenyament, que ens poden donar lliçons als adults... però quan rasquem una miqueta, efectivament, trobem adolescents, xics i xiques, mantenint relacions coitals, parlant de *fer-ho* com qui parla de futbol o de moda, contant sense pudor, fins i tot a classe, que *si et pilla una escalfada i no tens condó, doncs és normal fer-ho sense*, dient també que *si ell vol fer-ho, que pose pis, que en cotxe ni pensar-ho*. Aquests joves que suposadament ho saben tot, utilitzen un vocabulari de fa quaranta anys per a anomenar les pràctiques sexuals, que es redueixen a *preliminars* i *coit*. En definitiva, parlen de sexe amb soltura, cosa que fa posar-se les mans al cap a alguns adults o a altres pensar que ho tenen tot clar, i en realitat aquests joves han assumit un model heterosexual coital sense qüestionar-lo. Perquè quan una xica diu que si ell vol fer-ho ha de posar el cotxe, està dient en realitat que el desig sexual el té ell, que la responsabilitat la té ell, i que ella és una moderna perquè s'ha plegat als desigs del baró. I quan una altra xica diu primer que ella amb la penetració no arriba a l'orgasme i que no és el que més li agrada, però a continuació justifica fer-ho sense condó després d'una escalfada, està dient que la iniciativa i el desig és també el del baró.

I mentrestant, els adults, pares, ensenyants, sanitaris..., continuem perpetuant la visió retallada de la sexualitat a través de xarrades on només es parla dels riscos derivats de la penetració, la pràctica estrella. Amb la consegüent menysvaloració de l'enorme, rica i variada gamma de pràctiques de la sexualitat. Per una banda, critiquem les pel·lícules

pornogràfiques, perquè no són reals, però per l'altra estem dient-los als joves que la sexualitat és un penis dins d'una vagina. Vegem si no quan apareix una enquesta al diari sobre la sexualitat dels adolescents; la pregunta: *quan s'inicien els joves en la sexualitat?* vol dir *quan tenen la primera relació coital*.

Pel que acabem d'exposar, pensem que els adolescents no ho saben tot. I que els vertaders riscos de les relacions sexuals no són solament els embarassos o les malalties, sinó les experiències doloroses (els abusos sexuals, els desenganys amorosos, tenir relacions quan no es desitgen, les relacions sexuals doloroses o insatisfactòries...) i aquestes no les provoca el desconeixement dels mètodes anticonceptius o de les formes de contagis, sinó la dolenta educació sexual que transmet una manera de ser home i de ser dona rígida i estereotipada, que per a res fomenta la igualtat, i una manera de gaudir del sexe limitada i estreta.

I contra aquesta estretor ens revoltam a les nostres classes, i animem els nostres alumnes a *eixir de l'armari*, utilitzant la terminologia típica del mostrar-se una persona homosexual. I en aquest sentit, la visita al col·lectiu Lambda que fem tots els anys és molt instructiva, però no com qui visita el zoo per a veure unes espècies que gràcies a la major tolerància actual estan més protegides. Es tracta que ens adonem, a través de la mirada dels que són diferents, dels marginats de la identitat, dels homosexuals, dels transsexuals, de les persones amb parelles inestables, de les dones sexuals, dels homes amorosos... que la sexualitat "normal" és una sexualitat limitada, i que faríem bé de lliurar-nos de les pressions que porten els barons a ser màquines sexuals sense sentiments i les dones a plegar-se als models masculins sota una pàtina d'amor romàntic... i tots a costa de deixar de viure unes vides una mica més pròpies. Molts hem estat o estem en major o menor mesura dins de l'armari: uns en una perxa, altres en l'estretor d'una calaix. En aquest lloc ens ha col·locat una educació sexual massa restrictiva que ara, sota l'aparença de l'objectivitat científica, pretén curar amb pastilles de naftalina un armari que ja fa temps que està corcat.

València, 2006

Per llegir més:

- Centerwall, E.: *El amor en la adolescencia. Hablando de sexualidad y de relaciones personales en la escuela*. Ed. del serbal, Madrid, 2000.
- Córdoba, D., Sáez, J. y Vidarte, P.: *Teoría queer. Políticas bolleras, maricas, trans, mestizas*. Ed. Egales, Madrid, 2005
- Font, P.: *Pedagogia de la sexualitat*. Graó, Barcelona, 1991.
- Larrauri, M.: *La sexualidad segons Foucault*. Ed. Tàndem. València, 2000.
- López Sánchez, F. : *Educación sexual*. Uned, Madrid, 1990.